

De mythes rond de terechtstelling van Borms: een processie van Echternach

Gui van Gorp

Het lijkt erop dat weinig figuren uit de Vlaamse Beweging zoveel hardnekkig opduikende onwaarheden en propagandistische of hagiografische onzin als een halo rond zich hebben hangen als de tweemaal ter dood veroordeelde oud-activist August Borms (1878-1946). Ook na verschijnen in 2006 van zijn meest recente, weliswaar lijkige maar evenmin vlekkeloze biografie, werden opnieuw fouten gemaakt of hernomen. Zo omschrijft bijv. Mathieu Vanhaelewyn nog tien jaar nadien Borms - die toch doctor in de Germaanse filologie was - als een 'onderwijzer'¹. Laat het misschien geen grove fout zijn, het is op zijn minst een taalkundige slordigheid.

De aanleiding tot onze bijdrage was het overigens interessante artikel van Robbe Devriese, **De kruisweg van Beverlo. De lotgevallen van een controversieel kunstwerk**, in *ADVN-Mededelingen*, nr. 88 dat verscheen in het tweede trimester van 2025, p. 4-11. Reeds in de openingszin maakt de auteur – en hij is niet de eerste maar hopelijk wel de laatste – een chronologische vergissing door de executie van August Borms te dateren op Goede Vrijdag. Maar 12 april viel in het jaar 1946 wel een week vroeger...

Zeker niet 'op Goede Vrijdag'...

Wanneer werd deze fout voor de eerste keer gemaakt? Dat was wellicht in 1971: in 't *Pallieterke* van 18 en 25 april verscheen toen naar aanleiding van de 25ste verjaring van de feiten een vraaggesprek dat E. de V. of Arthur de Bruyne (1912-1992) had met Edmond Borms (1915-2002). Daar lezen we: 'Hij (= August Borms) zei ook: 'Indien het gebeurt, zou ik willen dat het in de Goede Week is.' Ik (= jongste zoon Edmond) vroeg: 'Waarom?' – 'Dat is de week van het lijden van Kristus. Het zou de kroon zijn op mijn werk.' Welnu, het is op Goede Vrijdag gebeurd'.

Vijf jaar later, in 1976 verscheen van De Bruyne het vijfde deel van diens bekende serie **De kwade jaren** waarin de bijdrage **De mèn's Borms** werd opgenomen. Daarin werd haast woordelijk deze uitlating herhaald². Opnieuw vergat De Bruyne dit te controleren, wat te zijner verontschuldiging gezegd toen toch net iets minder eenvoudig was dan vandaag met behulp van Google...

Bovendien was ook Edmond Borms te goeder trouw en overtuigd van de juistheid van zijn geheugen want in zijn bijdrage **Mijn vader en mijn moeder**, in: **Trouw totterdood. Borms 1878-1978. Een huldeboek**, uitgegeven in 1978 door het BDAC (Borms Documentatie- en Actie-Centrum) in Antwerpen schreef hij opnieuw over 'die onheilsdag, Goede Vrijdag 12 april 1946' (p. 8).

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat Christine van Everbroeck in 2006 in haar boek **August Borms. Zijn leven, zijn oorlogen, zijn dood. De biografie**³ op basis van

¹ Mathieu VANHAELEWYN. **De laatste salvo's. Het verhaal van de 242 vergeten executies in België (1944-1950)**. Borgerhoff & Lamberigts. S.l., 2016, p. 102. Het is helaas niet de enige flater in dit (in vrij belabberd Nederlands) geschreven werk. Maar de auteur zat wel juist aangaande de datum die níet Goede Vrijdag was.

² De Bruyne had dit vraaggesprek met Edmond Borms in 1971, toen die 56 jaar oud was.

³ Uitgegeven door Meulenhoff/Manteau.

twee gezaghebbende bronnen – de zoon en de bekende historiograaf – het eveneens heeft over Goede Vrijdag (p. 344) 'zoals Borms had gehoopt'. In haar samenvattende bespreking van dit boek nam Misjoe Verleyen deze foute duiding kritiekloos over⁴. Wellicht eveneens bij Van Everbroeck haalde ook Schiltz-biograaf Paul Huybrechts⁵ nog eens drie jaar later zijn mosterd maar hoe hij erin slaagde om van 'de ochtend' bij Van Everbroeck 'net niet om 15 uur, het vermeende uur van Christus' dood' te maken, is ons een raadsel!

... en al helemaal niet 'rond drie uur in de namiddag'!

Voor zover ons bekend werd geen enkel van de 242 doodvonnissen, die tussen 13 november 1944 (Herten en Hoogeveen in Sint-Gillis) en 9 augustus 1950 (Breendonk-commandant Philipp Schmitt in Antwerpen) in België werden uitgevoerd, voltrokken op enig ander moment dan bij het ochtendkrieken, waaraan naargelang het seizoen het fatale uur dus min of meer werd aangepast. De contemporaine pers, zoals zo vaak gebruik makend van een communiqué van het Auditoraat-generaal, mag in het geval van Borms dus zonder meer geloofd worden. Enkele voorbeelden:

'Ce matin'⁶

'Het was dus gisteren, Vrijdag, te 6.45 u., dat...'⁷

'Vendredi, à 6 h. 45, le docteur Auguste Borms...'⁸

'Vendredi matin (...). C'est à 6 h. 45 que le Dr Auguste Borms...'⁹

'L'exécution du traître a eu lieu à 6 h. 45 du matin, ...'¹⁰.

Waar werd Borms gefusilleerd?

Vanaf 13 november 1944 tot en met 22 december 1945 vonden in Brussel alle terechtstellingen in het kader van de naoorlogse repressie plaats op een binnenkoer van de gevangenis van Sint-Gillis. We geven hier het lijstje:

13 november 1944: Paul J.J. Herten en Joseph G. Hoogeveen

22 maart 1945: Jules V. Lhost

30 augustus 1945: Victor E. Meulenyzer

25 september 1945: Karel J.B. de Feyter

22 december 1945: Jan J. Schmidt.

Telkens gaven deze executies aanleiding tot geweldig veel onrust in de gevangenis¹¹. Daarom besliste Marcel Grégoire (1907-1996), voormalig verzetsman, extraparlamenteair behorend tot de Union Démocratique Belge en advocaat bij het Hof van Beroep te Brussel, die van 2 augustus 1945 tot 13 maart 1946 minister van Justitie

⁴ *Knack*, 21 september 2005, p. 117.

⁵ Paul HUYBRECHTS. **Hugo's heilige vuur. De intieme biografie van de jonge Hugo Schiltz 1927-1954.** Meulenhoff/Manteau. Antwerpen-Amsterdam, 2009, p. 155.

⁶ *Le Peuple*, 13 april 1946, p. 1.

⁷ *Gazet van Antwerpen*, 13-14 april 1946, p. 1.

⁸ *La Libre Belgique*, 13 april 1946, p. 3.

⁹ *La Lanterne*, 13-14 april 1946, p. 1. Het artikel is zo goed als identiek aan dat van *La Libre Belgique*. Beide hebben dus gewoon een communiqué van het Auditoraat-generaal overgenomen.

¹⁰ *La Nation Belge*, 13 april 1946, p. 1 doorspekte het officiële communiqué met eigen (niet steeds even juiste) inbreng.

¹¹ Elise REZSÖHAZY, Dimitri RODEN, Stanislas HORVAT en Dirk LUYTEN, **De laatste 242. De terechtstellingen van collaborateurs na de Tweede Wereldoorlog.** Lannoo. Tielt, 2023, p. 259-261.

was in de regering Van Acker II, om de terechtstellingen voortaan elders te laten plaatsvinden¹².

De eerste veroordeelde die niet in de gevangenis maar elders voor het vuurpeloton verscheen, was José Streel (1911-1946) op 21 februari 1946¹³. Zijn biografie vermeldt daarbij als plaats van terechtstelling: 'la caserne de gendarmerie d'Ixelles'. En wat schreef de pers? De Franstalige kranten hebben het unisono en buitengewoon bondig over 'la cour d'une caserne à Ixelles'¹⁴. Naar analogie daarmee las men in de Nederlandstalige pers: 'op de binnenplaats van een kazerne te Elsene'¹⁵, zodat over de gemeente van overlijden alvast geen twijfel kan bestaan. Er zijn echter meerdere kazernes in Elsene die in de loop van de 20ste eeuw grotendeels in gebruik zijn genomen door de Rijkswacht, voortdurend verbouwd werden en andere bestemmingen kregen, tot na het verdwijnen van dit korps in 2001 de leegstand en verwaarlozing van de gebouwen begon. In juli 2020 keurde de Brusselse regering het 'Richtplan van aanleg Kazernes' van de gemeente Elsene goed¹⁶. De afbakening van het huizenblok waarover het gaat, brengen we hieronder – naast nog een drietal andere beelden – omdat we menen de plaats van executie van Streel (en wellicht ook van Borms en alle volgende) hier te moeten situeren.

Uit het 'RPA Kazernes' van de gemeente Elsene

¹² Frederik VERLEDEN en Emmanuel GERARD. **De Belgische regeringen sinds 1831. Ministers, bevoegdheden, partijen.** ASP. Brussel, 2022, p. 223. We nemen aan dat het initiatief genomen werd en de uitwerking ervan gebeurde in de schoot van het Auditoraat-Generaal waarvan de sturende rol omstandig werd beschreven en gedocumenteerd in het hierboven vermelde werk van REZSÖHAZY e.a.

¹³ Jean-Marie DELAUNOIS. **De l'Action catholique à la collaboration. José Streel.** Legrain/Bourtembourg. Courcelles-Brussel, 1993, p. 160.

¹⁴ *La Libre Belgique*, 22 februari 1946, p. 2; *Le Peuple*, 22 februari 1946, p. 1; *La Lanterne*, 22 februari 1946, p. 1 en *La Nation Belge*, 22 februari 1946, p. 1.

¹⁵ *De Nieuwe Gazet*, 21 februari 1946, p. 1; *Volksgazet*, 21 februari 1946, p. 1 en *Gazet van Antwerpen*, 22 februari 1946, p. 1.

¹⁶ Kan integraal geraadpleegd worden op internet:

https://perspective.brussels/sites/default/files/documents/181230_rie_nl_1_web.pdf

Een deel van het complex met de hoofdgevel langs de Generaal Jacqueslaan en links de Juliette Wytsmanstraat; de Kroonlaan is op deze foto niet te zien maar situeert zich rechts, haaks op de Generaal Jacqueslaan

Elsene – Rijkswachtkazerne aan de Generaal Jaqueslaan in Elsene (EVD)

‘Les anciennes casernes militaires d’Etterbeek situées boulevard Général Jacques à Bruxelles furent investies par la gendarmerie après la Seconde Guerre mondiale et devinrent l’état-major de l’institution’
(bron: Wikipedia – 2.9.2025)

Ook de producenten van prentbriefkaarten droegen bij tot de verwarring... (EVD)

Van de executie van Borms – met een honderdtal aanwezigen onder wie substituut-auditeur Marc de Smedt en raadsheer Guillaume Huybrechts¹⁷ - zijn geen foto's gemaakt of bewaard. Maar het Algemeen Rijksarchief (ARA 2) digitaliseerde de ongeveer driehonderd opnamen van terechtstellingen van andere incivieken waarover men thans (nog) beschikt¹⁸. Daartussen een foto van de terechtstelling van José Streel:

Het uittreksel van vonnis wordt voorgelezen door een adjunct-griffier. Omdat Streel reserveofficier was en nog moest gedegradeerd worden, zien we rechts een detachement soldaten waarvan de helm en de kapotjas duidelijk lichter van kleur zijn dan die van de rijkswachters (vermoedelijk het vuurpeloton) rechts en achteraan of het zichtbare verschil tussen kaki en donkerblauw...

Er is eigenlijk geen enkele denkbare reden om aan te nemen dat August Borms niet op dezelfde plaats zou zijn terechtgesteld als Streel. Maar helaas zijn de beschikbare bronnen daarover weliswaar eensluidend, maar tegelijk ronduit verwarrend.

We kunnen overigens moeilijk anders dan preliminair te stellen dat de tenuitvoerlegging reeds bij Streel en opnieuw bij Borms indruiste tegen de letter van de uitspraken van de (gemengde) militaire rechtbanken. Het arrest van het Brusselse Krijgshof, op 4 januari 1946 geveld, dat het vonnis van de Krijgsraad van Brussel van 15 oktober 1945 bevestigde in de zaak tegen August Borms, bepaalde immers: '(...) veroordeeld tot: de doodstraf met den kogel en tot de kosten. Daarenboven heeft het arrest: a) gezegd dat de terechtstelling in het openbaar, te Sint-Gillis zal geschieden;

¹⁷ Van Everbroeck noemt hem in haar Borms-biografie (p. 345) 'advocaat Huybrechts'. Het is niet haar enige uitschuiver...

¹⁸ Jan NAERT en Bart WILLEMS, op: www.belgiumwwii.be/nl/debatten/fotos-opgedoken-van-terechtstellingen-incivieken-na-de-tweede-wereldoorlog.html - laatst geraadpleegd op 3 september.2025. Op deze webstek komt de hierbij overgenomen foto gespiegeld voor (wat door ons werd verbeterd). Het schouderen van het geweer gebeurt in het Belgisch leger immers op de linkerschouder en niet rechts.

b) enz.¹⁹. Maar wat betekenden in de gegeven historische context de letter en/of de geest van de wet of de beschikkingen van een vonnis of een arrest?

De contemporaine gedrukte bronnen (waarbij we ons beperken tot vier Nederlandstalige en vier Franstalige kranten) gaven dus:

'in de kazerne van Etterbeek'²⁰

'op de binnenplaats van de rijkswachtkazerne te Etterbeek'²¹

'in de rijkswachtkazerne van de Kroonlaan te Etterbeek'²²

'op de binnenkoer van de Gendarmeriekazerne te Etterbeek (Kroonlaan)'²³

'dans la cour de la caserne de gendarmerie, avenue de la Couronne'²⁴

'dans la cour de la caserne de gendarmerie, avenue de la Couronne, à Ixelles'²⁵

'dans la cour de la caserne de la Gendarmerie, à Etterbeek'²⁶

'à la caserne d'Etterbeek' (...) 'dans la cour de la caserne de gendarmerie, avenue de la Couronne'²⁷

Hoe kwam het Auditoraat-generaal ertoe om dit (beknopt maar feitelijk fout) perscommuniqué de wereld in te sturen? Wie op de kaart van Brussel kijkt²⁸, ziet immers dat de Kroonlaan met de gendarmeriekazerne op het grondgebied van de gemeente Elsene ligt en niet van Etterbeek! Administratieve slordigheid? Of was dat in Brussel in het midden van de twintigste eeuw de gebruikelijke benaming in de volksmond? Het complex bevindt zich inderdaad op de grens van de gemeente...

Geen wonder dus dat ongeveer iedereen die later schreef over Borms, zijn tweede terdoodveroordeling en de afloop ervan, dit gewoon overnam. Zo in 1971 ook de journalist Manu Ruys (1924-2017): 'In de rijkswachtkazerne te Etterbeek'²⁹. Drie jaar later publiceerde Jos Vinks (1920-2000) zijn Borms-biografie waar we lezen: 'de binnenkoer van de gendarmeriekazerne van Etterbeek'³⁰. Ook de Antwerpse historicus Robert van Roosbroeck (1898-1988) schreef in 1976 'in de kazerne te Etterbeek'³¹, net zoals negen jaar later de oud-verzetsman en ontgoochelde getuige van de repressie en bekende misdaadjournalist Louis de Lentdecker (1924-1999)³².

Exact veertig jaar na de terechtstelling, op 12 april 1986, hield het Taal Aktie Komitee met een honderdtal leden en sympathisanten (onder wie Karel Dillen als enige parlementair) een herdenkingsplechtigheid langs de buitenzijde van de Etterbeekse kazerne (sic). 'Erwin Brentjens beklom de kazernemuur en liet een bloemenkrans aan

¹⁹ *Belgisch Staatsblad*, 25 mei 1946, p. 4606.

²⁰ *Vooruit*, 13 april 1946, p. 1.

²¹ *Gazet van Antwerpen*, 13-14 april 1946, p. 1.

²² *Het Laatste Nieuws*, 13 april 1946, p. 2.

²³ *Het Nieuwsblad*, 13-14 april 1946, p. 1.

²⁴ *La Libre Belgique*, 13 april 1946, p. 3.

²⁵ *La Nation Belge*, 13 april 1946, p. 1.

²⁶ *La Dernière Heure*, 13 april 1946, p. 1.

²⁷ *La Lanterne*, 13 en 14 april 1946, p. 1.

²⁸ Google-Maps en ongedateerd stratenplan van Brussel (wellicht jaren '50) in EVD.

²⁹ *De Standaard*, 10 april 1971, p. 4.

³⁰ Jos VINKS. **Borms**. Uitgeverij De Roerdomp. Brecht-Antwerpen, p. 281. In het voorjaar van 1965 reeds had hij (onder het pseudoniem Jos Dierickx) de 36 pagina's tellende en door Wre Di uitgegeven brochure **Borms** gepubliceerd waar (p. 33) we lezen 'de gendarmeriekazerne te Etterbeek'.

³¹ Rob. van ROOSBROECK. **August Borms**. In: **Twintig Eeuwen Vlaanderen**. Heideland-Orbis NV. Hasselt, 1976, dl. XIV, **Vlaamse Figuren II**, p. 119.

³² Louis de LENTDECKER. **Tussen twee vuren**. Davidsfonds. Leuven, 1985, p. 61.

de binnenzijde neervallen, op de plaats waar de executiepaal heeft gestaan³³. Helaas geeft het krantenartikel ('van onze redakteur') geen nadere details, zoals bijvoorbeeld een straatnaam. Het is dan ook maar de vraag of die klimactiviteit iets meer dan enig vertoon van bravoure voor de galerij was, zonder de geringste 'documentaire' waarde, al is het niet uitgesloten dat onder de aanwezigen er wellicht nog enkelen waren die ooit een klok 'van horen zeggen' hadden horen luiden en meenden te weten waar een en ander zich situeerde. Het ooggetuigenverslag van de terechtstelling (cf. infra) stelt immers dat die executiepaal tegen een binnenmuur van de kazerne stond...

In 1998 plaatste ook Marc Reynebeau zich in deze schrijftraditie, met de 'kazerne van Etterbeek'³⁴. En wanneer in datzelfde jaar de **Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging** het licht zag, sprak niemand meer tegen wat daar stond: 'in de kazerne te Etterbeek'³⁵. Tenzij – tien jaar later en voor zover wij weten als enige – Luc Dieudonné (1955-2014) van het BDAC. In februari 2008 publiceerde *Bormshuis-Broederband* de **Stamboom August Borms**. Als laatste paragraaf lezen we daar: 'Wat de overlijdensplaats van August Borms betreft: de Rijkswachtkazerne van Etterbeek waar hij werd gefusilleerd bevond zich op het grondgebied van de gemeente Elsene. Het was dan ook de burgerlijke stand van die gemeente die het overlijden officieel notuleerde'.

Tijdens ons (nog steeds lopend) onderzoek naar de 242 gefusilleerden van de naoorlogse Belgische repressie maakten wij begin 2005 kennis met de gedreven vorser Willy van Puyvelde (1943-2012), politiecommissaris met rust. Zijn belangstelling was eclectisch maar toch vooral Antwerps gericht en – zoals zo vaak bij 'amateurs' – op bijzondere wijze toegespitst op fotomateriaal, wat telkens weer bleek tijdens de tientallen gesprekken die we met hem hadden, op de hoogste verdieping van zijn huis in Boechout³⁶. In een aan Van Puyvelde gerichte mail van 6 mei 2009³⁷ had dezelfde Luk Dieudonné het merkwaardig genoeg zelf ook opnieuw over 'de rijkswachtkazerne te Etterbeek'. En hij voegde eraan toe: 'Ik ben nu al enkele jaren niet meer voorbij die kazerne gereden, maar tot voor enkele jaren kon men op een van de torens vlak onder de daklijst nog vrij duidelijk de woorden "Borms leeft" lezen, die daar ooit door 'onverlaten' (sic) moet zijn aangebracht.' Wist hij zelf daar misschien iets meer over? Een dag later schreef Van Puyvelde mij: 'Als ge eens in Etterbeek komt, bezoek dan de executieplaats van Borms. Het is een binnenkoer gelegen tegen de paardenstallen en de infirmerie van de rijkswachtkazerne Géruzet, Nieuwelaan 14, Etterbeek'³⁸.

De vraag 'Etterbeek of Elsene' die dus opgelost leek, werd daarmee pas helemaal vertroebeld! Want de Géruzetkazerne ligt helemaal niet aan de Kroonlaan, noch aan de Generaal Jacqueslaan maar aan de Luchtmachtlaan in... Etterbeek en was m.i. ook geen kazerne van de Rijkswacht maar van de cavalerie. En dan lezen we vandaag onder het trefwoord 'Kazerne Majoor Géruzet' op nl.wikipedia.org: 'Het geallieerde bombardement op Elsene trof de kazernes in 1943 zwaar. Het aantal slachtoffers onder de Duitse soldaten is nooit bekendgemaakt, maar in de kelders

³³ *Gazet van Antwerpen*, 14 april 1986, p. 6.

³⁴ Marc REYNEBEAU in: *Knack*, 27 mei 1998, p. 60.

³⁵ Luc VANDEWEYER. Lemma **BORMS, August**. In: **NEVB**, dl. I, p. 563.

³⁶ Net als Lieven Saerens, Herman van Goethem, Etienne Verhoeyen e.a. heb ook ik heel wat feitelijke gegevens aan hem te danken. In april 2013 schonk zijn weduwe zijn verzameling documenten ten belope van vijf strekkende meter aan het CGESOMA in Brussel.

³⁷ Kopie in EVD.

³⁸ Mail van Willy van Puyvelde aan GvG, van 7 mei 2009.

stierven 27 gevangenen. In 1946 werd op de fusilladeplaats van de kazerne August Borms terechtgesteld³⁹.

En nog iets: in de (ongedateerde) BDAC-brochure **Getuigen voor Borms**, lezen we (p. 26) in een vraaggesprek dat Wim van Onckelen (1912-1996) had met Edmond Borms, dat het lichaam van zijn vader op 15 april werd begraven op een afvalhoek van het kerkhof van Elsene. Op 13 mei werd het dan overgebracht naar Merksem en herbegraven op het gemeentelijk kerkhof. Maar waar bleef dan 'de allereenvoudigste vuurhouten kist' met het lichaam tussen 12 en 15 april?

Een laatste, ongedateerde maar wellicht contemporaine en later fragmentarisch gepubliceerde bron in 1971 vermeldt: 'In de gendarmeriekazerne aan de Kroonlaan in Etterbeek'⁴⁰.

Etterbeek – kazerne Majoor Gérard (Wikipedia)

Hieronder: Ruiters oefenen op de binnenplaats van de Gérard-kazerne tijdens de algemene mobilisatie van 1939.

³⁹ Laatst geraadpleegd op 3 september 2025.

⁴⁰ Anonieme en ongedateerde getuigenis van een veroordeelde die samen met Firmin Quætaert als vrijwilliger (om zelfmoord te voorkomen) een aantal dagen en nachten doorbracht in de dodencel bij Borms. In: ADVN, D.766. Gedeeltelijk en licht gewijzigd te vinden in: *Broederband*, maart 1971, p. 1-3. Is deze tekst de bron van het eveneens onjuiste verhaal dat Borms zelf het vuurpeloton zou gecommandeerd hebben?

Niet 'op een stoel'

Deze mythe ontstond in 1970, haast een kwarteeuw na de feiten en werd in het leven geroepen door Jan Albert baron Goris (1899-1984), beter bekend onder zijn schrijversnaam Marnix Gijsen: 'Zoals de Rosenbergs handelde Dr. Borms niet uit winstbejag, maar uit misleid idealisme. In naam van welke moraal valt men Amerika aan inzake de Rosenbergs? In die van de balk-en-splintermoraal, lijkt 't mij. Een land dat een man van 70, lam op een stoel gezeten, laat fusiljeren (sic), mag zonder fatsoen gezegd, zijn smoel houden over de Rosenbergs'⁴¹.

Een jaar later, in 1971, nam *Standaard*-topjournalist Manu Ruys dit dramatisch maar onjuist beeld over: 'Als een gebroken man, als een wrak dat op een stoel vastgebonden naar de executiepaal wordt gesleurd, sterft hij onder de twaalf kogels'⁴².

Nog eens twee jaar later, in 1973, kreeg deze mythe nog heel even een haast officieel karakter in de eerste editie van de **Encyclopedie van de Vlaamse Beweging**⁴³. Maar ze werd toen in een recensie van dat baanbrekend werk in *'t Pallieterke* vakkundig de grond in geboord door dezelfde Arthur de Bruyne als hierboven - en dook nadien niet meer op⁴⁴.

Geen blinddoek?

Het in 1951 door Boekengilde Brederode (eigenlijk Valère Depauw⁴⁵) uitgegeven **Borms. Een leven van liefde en trouw** sluit af met het nadien meermaals maar fragmentarisch geciteerde '**De laatste tocht** door EEN OOGGETUIGE' (p. 229-237). Daarin lezen we: 'Daar is ook een generaal van de rijkswacht, een zeer elegante verschijning, bijna een operettegeneraal, die erg gewichtig en erg zenuwachtig doet. Hij lijkt wel een ceremoniemeester bij een feest.' Toen Borms naar zijn advocaat, mr. De Baeck, riep dat hij geen blinddoek wilde, was het die officier die in het Frans protesteerde: 'Non! Non! Non! Ça énerverait mes hommes! Il faut lui bander les yeux!'. Maar eerste substituut-krijgsauditeur Tulkens⁴⁶ kwam daarop tussenbeide en gaf het bevel: 'Niet blinddoeken'. Formeler en geloofwaardiger kan een bron moeilijk zijn...

⁴¹ Marnix GIJSEN in *Kunst en Kultuuragenda* (het Nederlandstalige weekblad van het Brusselse Paleis voor Schone Kunsten, waarin hij vaak hoofdartikels pleegde), geciteerd in: *'t Pallieterke*, 18 juni 1970, p. 9. Dit stuk werd opgenomen in de bundel **Weer thuis**, uitgegeven door Manteau in 1972. Gaston Durnez schreef er een stukje over in *De Standaard*, 22 februari 1982, p. 10 en kaart daar uitdrukkelijk de 'legende' aan 'dat Borms voor zijn executie op een stoel werd vastgebonden. De werkelijkheid was al erg genoeg: de kreupele grijsaard strompelde op twee krukken naar de dodenpaal. Op het laatste moment gaf hij die stokken aan zijn advocaat'.

⁴² Manu RUYNS in: *De Standaard*, 10 april 1971, p. 4. Lichamelijk mag Borms dan 'gebroken' en 'een wrak' zijn geweest, zijn moraal was dat beslist niet, getuige zijn afscheidsgroet aan zijn lotgenoten in de gevangenis van Sint-Gillis: 'Makkers, mooi weêr vandaag om voor Vlaanderen te sterven!' E. de V. [Arthur de BRUYNE] schreef in *'t Pallieterke*, 5 december 1957, p. 4 dat hij zou gezegd hebben: 'Ik heb een schone zon voor mijn laatste wandeling'.

⁴³ Anne BAEYENS. Lemma **BORMS, August**. In: *EVB*, deel I, p. 219 die bijna woordelijk Manu Ruys citeert.

⁴⁴ *'t Pallieterke*, 10 januari 1974, p. 16. De Bruyne schreef deze boekbespreking onder het pseudoniem 'B.V.H.' wat staat voor 'Broer van Hektor'. Cf. Pieter Jan VERSTRAETE. **Leven en werk van Arthur de Bruyne**. Kortrijk, 1999, p. 135.

⁴⁵ Valère DEPAUW, **Uit alle dalen der herinnering**. Uitgeverij Orion. S.l., 1974, p. 156.

⁴⁶ Henry August Tulkens (1904-1947) was reserve-kapitein en voor de oorlog kabinetshoofd van Pholien en Du Bus de Warnaffe als ministers van Justitie en werd na de bevrijding substituut van de Auditeur-Generaal. Hij was de eerste substituut die optrad voor de 'kleine krijgsraad (Vlaamse sectie)' in Brussel. Als substituut-auditeur deed hij de zaak tegen de Unie van Hand- en Geestesarbeiders en (voor een Franstalige kamer?) de zaak tegen Hendrik de Man. Later werd hij opnieuw magistraat bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel.

En zo is ook de hieronder opgenomen maar verder symbolische prent 'Rouwdag voor Vlaanderen', die Armand Panis rond 1950⁴⁷ tekende voor het in 1946 gestichte Vlaams-nationale reisgezelschap 'De Pallieters', gedeeltelijk een realistische weergave. Deze propagandistische zwart-wittekening werd afgedrukt op crèmekleurig karton en had als verantwoordelijke uitgever Cyr. Rousseu die toen in de Schuttershofstraat 43 in Antwerpen woonde.

⁴⁷ Pieter Jan VERSTRAETE. **Armand Panis. Karikaturist en tekenaar.** Kortrijk, 2007, p. 38-39.

Laatste woorden

Op dezelfde kaart lezen we als de laatste woorden van Borms: 'In ouwe trouwe heb ik geleefd en sterf voor Vlaanderen' en 'Dietsland Hou Zee'⁴⁸. Dat wordt door R. Math. Wijtens (= Rob van Roosbroeck) in zijn bijdrage **Doctor August Borms** in het reeds vermelde boek **Borms. Een leven van liefde en trouw** (p. 98) gecondenseerd tot: 'Vlaanderen trouw! Dietsland houzee!'. Ook het getuigenis van een rijkswachter die deel uitmaakte van het vuurpeloton bevestigde de laatste twee woorden: 'Dan hoorde ik zijn stem, zeer luid en sterk voor een oude man, die riep, over de akelige stilte heen: 'Dietsland, houzee!'⁴⁹.

Vrij bizar wordt dat bij Van Everbroeck iets heel anders: 'Leve Vlaanderen. Vuurt!' (p. 345). Maar de verwarring wordt nog groter: zij verwijst daarvoor naar germanist en UA-prof Joris Duytschaever (1944-2023) die 'uit de mond van een rijkswachter die deel uitmaakte van het executiepeloton' zou opgetekend hebben dat Borms – in navolging van De Feyter – dus zelf het bevel tot vuren zou gegeven hebben. Maar in de twee artikels⁵⁰ die zij van hem vermeldt in haar bibliografie komt Borms slechts zeer zijdelings voor. Het lijkt erop dat een zekere slordigheid bij de verwerking van haar gegevens de biografie parten heeft gespeeld...

Het vuurpeloton

Doorgaans wordt geschreven en aangenomen dat de vuurpelotons van de Rijkswacht bestonden uit in eerste instantie makkelijk gevonden vrijwilligers⁵¹. Maar dat was vanaf de herfst van 1945 zeker niet altijd meer het geval. Uit het getuigenis van Ludovic Leysen (1922-2019) blijkt dat men toen bij dat korps zelfs 'vrijwilligers' zocht onder jonge rekruten op dag twee van hun driedaagse aanwervingsperiode⁵².

Ook bij de terechtstelling van Borms zou dat niet meer het geval zijn geweest. Zo is er de mededeling van Lode de Pauw (1909-1975, eertijds VNV-hoofddienstleider Landbouw⁵³) wiens zwager opperwachtmeester bij de Rijkswacht was en bekend als Vlaamsgezind en VNV-lid. Hij werd bij de bevrijding geschorst maar in april 1946 plots opgeroepen om deel uit te maken van het vuurpeloton op 12 april. Bij terugkomst in de kazerne werd hij dan definitief ontslagen⁵⁴!

⁴⁸ Idem op een ongedateerd drukwerkje met afbeelding van de gefusilleerde waarboven de IJzertoren rijst; met dezelfde verantwoordelijke uitgever.

⁴⁹ VINKS, **Borms**, p. 282.

⁵⁰ Het gaat om: Joris DUYTSCHAEVER. **Canon reconfiguration in the Low Countries**. In: **Vintage Points. Festschrift for Johan P. Snapper**. University Press of America. Lanham, 1996, p. 93-108 en Joris DUYTSCHAEVER. **Aspecten van Literatuur en Vlaamse Beweging in de 20ste eeuw**. In: **De Schutter in het koren. Liber Amicorum Amicarumque voor Georges de Schutter**. Wilrijk, 2000, p. 7-26.

⁵¹ VINKS, **Borms**, p. 281 en VANHAELEWYN, **Laatste salvo's**, p. 62.

⁵² Ludovic LEYSEN. **Flik**. Uitgeverij Heibrand. Turnhout, 1988, p. 24-26. Ongetwijfeld bevat het getuigenis zoals het daar verhaald wordt een aantal fouten en onnauwkeurigheden: de data kunnen niet kloppen en het feit dat het om één en geen twee gefusilleerden ging (terwijl er slechts twaalf kandidaten geronseld werden). Dat blijkt uit onze correspondentie met hem in oktober 2005 (EVD). Op basis daarvan menen we te kunnen besluiten dat het ging om de executie van de journalist Victor Meulenyzer (op 30 augustus 1945) of die van de algemene secretaris van het Verbond VOS, Karel de Feyter (op 25 september 1945). Dit gebeuren was voor Leysen trouwens de aanleiding om geen rijkswachter te worden. Via een kortstondige loopbaan bij de Antwerpse politie werd hij uiteindelijk veldwachter in zijn geboortedorp Kasterlee en een niet onverdienstelijk auteur met als bekendste publicatie zijn roman 'De Duivelskuil' (1969).

⁵³ Een santje van hem in het ADVN.

⁵⁴ Dit werd door Lode de Pauw in Argentinië verteld aan Luc Ryckeboer (tijdens de bezetting oorlogsburgemeester van Kortrijk), die het in 1993 per brief meedeelde aan Jef van Dingenen. In: *Broederband*, december 1993, p. 10.

Zoals gebruikelijk werd de veroordeelde aan de paal vastgemaakt door rijkswachters in burger⁵⁵. Eén van hen heette wachtmeester Van Leeuwen⁵⁶. Het vuurpeloton bij de terechtstelling van Borms bestond uit gendarmen van de Leuvenseweg in Brussel en werd gecommandeerd door een Franstalige die er later rond voor uitkwam 'dat hij daar niet fier op was'⁵⁷. In de marge van een zelfmoordzaak van ene luitenant Rijs van de Rijkswacht in het Waasland vermeldde *Rommelpot* dat het vuurpeloton van 12 april 1946 werd gecommandeerd door een zekere Rijs, misschien dezelfde⁵⁸. Op 23 april 1948 schreef hetzelfde repressieblad *Rommelpot* (p. 7) dat men onder de Rijkswacht geen vrijwilligers meer vond voor het samenstellen van de executiepelotons...

⁵⁵ VANHAELEWYN, *Laatste salvo's*, p. 94 en frontpagina, die de foto's van de executie van Fernand Wyss in Antwerpen op 12 april 1947 goed bestudeerd maar slecht geduid heeft, ziet in een van die twee secondanten 'waarschijnlijk zijn advocaat'!

⁵⁶ VINKS, *Borms*, p. 281.

⁵⁷ Meermaals herhaalde mondelinge mededeling van de (van televisie bekende) kolonel b.d. van de Rijkswacht Frans Paesschiessens (+ 2008) aan Herman Thuriaux (Vorst). Mondelinge mededeling Herman Thuriaux (redactie *Dietsland Europa*) aan GvG, op 8 juni 1991 in Antwerpen.

⁵⁸ *Rommelpot*, 5 december 1947, p. 12.